

Cel mai vechiu zodiac românesc: Rudejnița Popei Ion Românu (1620).

Cărțile de prevestire, care pretind că desvăluie тайнеle viitorului, soarta omului și schimbările ce se vor petrece pe fața pământului după mersul constelațiilor cerești — cărți care își au originea lor îndepărtată în credințele astrologice ale Asirienilor — au pătruns de timpuriu în literatura noastră veche.

Cea dintâiu carte ieșită din tiparnița instalată la Alba Iulia, cu materialul adus din tipografiile muntene ale lui Mateiu Basarab, de către Vlădica Ghenadie al Ardealului, cuprinde, după cum a arătat d-l N. Drăganu, care a semnalat-o¹, alături de câteva texte religioase, o Pashalie și 2 cărți de prevestire: *Gromovnicul* și *Trepeticul*.

Cartea a fost tipărită, după toate probabilitățile, în 1639. Texte de prevestire circulau însă, în literatura noastră, înainte de această dată. Dovada ne-o înfățișează *Rojdanicul* sau *Rujdenița*, copiată în anul 1620, în satul Sâmpetru din Ardeal. *Rojdanicul*, sau cum i s'a zis mai târziu *Zodiacul*, este cartea care prevede caracterul și viitorul omului după luna sau după constelația în care s'a născut.

Textul „Rujdeniței“ se află, precum se știe, în așa numitul Codex Neogoeanus, un manuscris în 8°, a cărui descriere amănușită, am dat-o după d-l I. Bianu², în lucrările mele anterioare asupra Alexandriei. Cred inutil să mai insist asupra ei. Mă mărginesc aci să reamintesc numai notele în care copistul ne vorbește, în diferitele părți ale textului, despre el și munca lui :

F 76. v.: *вѣ нашамъ славѣ и дрѣжава въ премноги вѣки и ка вѣки векомъ аминь. вѣ да прости трудоуше: млада поп Іон влахъ.*

Adecă : Dumnezeu lui nostru slavă și putere, în multe rețurări și în vecii de veci amin. Dumnezeu să ierte pe cel ce s'a trudit, pe tânărul popă Ion Românu.

¹ În *Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj*, I (1921—1922), Cluj, 1922, p. 161 și urm.

F. 77 r. Cu mila lu Dumnezău, sfârșiiu eu, popa Ion din Sâmpietru, aastă carte să chiamă Alixandrie мѣцѣ Cireșeriu. Să începă în 15 zile și să sfârși în luna lu Agust 4 zile, Вѣ ЛЕТ 7128, în zilele lui Bellian Gabor craiu. Și cepe va celî aice și va află greșită au cuvântă neplin, au nelocmit, să nu mă blăstemați, ce ziceți, bu da prosti, cum și voi să fiți ertați la zua de județu, că am scris în grabă. Amină.

F. 126 r — 127 r. v. Din voe tatălui și cu ajutorinl fiintui și cu săvârșitul duhului svântu.

Adecă cu multă greșit și ticălos, popa Ion din sat din Sâmpietru, scris aastă carte ce să cheamă Alixandrie și cu Darovanie; și mă usteniu câtă putușu; și o scris să celască și socofiască bine ce este împărăție ceștă lumi desarte și mângănoasă. Printr'ace domneavoastră încă ră voi pre toată fire de om, cui Dumnezău o va da aastă carte a celî sau a scrie, sorotiți și mai bine ce voiu fi greșit sau cuvântă nesfârșit sau slovă nêmplută, iar domneavoastră să deregeți și să nu mă blestemați, ce să ziceți: Dumnezău erte. Să ră erte și pre voi Dumnezău la învercalulă județu, cându va zice viniți blagosloviți de părințele meu de moștiniți împărăție ce-am gătită voa, din locnala lumiei, ce tu milostivă Domnă Isus Hristos acea ne dă. Amină.

Incepu-să a să scrie aastă carte, ce să cheamă Alixandrie, în luna lu Cireșeriu, 15 zile; și să sfârși în luna Făurariu în 15 zile.

Из лѣт, зрѣну; въ рѣжѣ х'ѣ а ѡхрѣ, кроуѣ сакнѣи зѣ. а лѣни ѣ, злато число г, темелние г, оу село ете габрѣтскѣ сѣлпетроу зач концѣ.

Adecă: în anul 7128; de la nașterea lui Hristos 1622; crugul soarelui 16 al lunii 3, numărul de aur 3, temelie 3; în satul ce se numește Sâmpietru.

Anul dela nașterea lui Hristos este calculat greșit. El trebuie corectat în 1620, precum am arătat în lucrarea: *Alexandria în literatura românească*, Buc. 1916, p. 14.

Textul „Rujdeniței“ se află copiat pe foile 137—141.

bizantin, cu luna : *Răpciune* = Septembre. Cuprinde încă cele 3 luni următoare, până la *Indrele* (= Decembre) inclusiv ; foile cu restul de 8 luni — deci trei pătrimi din materie — s'au pierdut.

Textul este scris cu cerneală neagră spălăcită ; numele lunilor cu cerneală roșie. În cuprinsul fiecărei luni, materia capitoului este grupată în 2 paragrafe distincte : primul, conținând prezicerile privitoare la soarta băieților ; al doilea, prevederile privitoare la viitorul fetelor. Litera inițială a fiecărui paragraf, sau de cele mai multe ori cuvintele începătoare : „*De ca naște*”, sânt de asemenea transcrise cu cerneală roșie.

Textul, prezentând interes atât din punct de vedere filologic cât și din punct de vedere istoric literar, îl publicăm în paginile următoare, după normele statornicite prin congresul filologilor, ținut la Cluj, în 1925 : text facsimilat și transcriere fonetică.

Manuscrisul lui Popa Ion Românul din 1620 este departe de a fi originalul primei traduceri românești. El este o copie defectuoasă de pe texte mai vechi — lucru care de altfel se poate vedea ușor, din numeroasele lacune : *interruperi de text*, pe care noi le notăm în transcrierea noastră cu puncte de supresie.

Când și unde s'a tradus textul — sânt probleme, pe care — în lipsa oricărui alt criteriu, numai studiul limbii ne-ar ajuta să le descifrăm.

Limba textului.

I. F o n e t i s m u l.

a) V o c a l i s m.

A

Î accentuat, rezultat din *a + u* urmat de *i* apare nedifonizat în *ii*, în cuvântul : *mâni* 139 v.

Î, rezultat din *a*, urmat de *m +* consoană se menține în cuvintele *imble* 138 r ; *imblător* 137 r.

Ă final neaccentuat este păstrat în prepoziția : *cătră* 137 v.

Ă neaccentuat e menținut în cuvântul de origine slavă : *...* 128 r.

Ă, rezultat din *a* aton unguresc, este păstrat în verbul : *lăcui* 140 v.

Ă, după *j*, a trecut la *e* în : *grije* 140 r.

E

E după *z*, apare trecut la *ă* în : *Dumnezău*.

E, urmat în silaba următoare de *e*, este redat prin *a* în : *șarpe* 139 v.

E + *n* apare transcris prin *in* în : *tinăr* 138 v. *tinără* 138 v. *tinără* 138 r.

E trecut la *ă* în : *păntru* 140 v.

E, urmat de *n* + *consoană* trecut la *i*, s'a menținut astfel în : *întra* 138 v.

E neaccentuat este prefăcut în *ă* după *s* : *săcure* 140 v.

E neaccentuat este adesea transcris prin *i* : *fičorul* 137 r. ; *fičor* 138 r. ; *fičori* 138 r. ; *primejdi* 137 v. 138 r. ; *omîni* 139 v.

I

I după *r* s'a păstrat în : *riu* 140 v.

O

Este redat prin *u* în *șcupa* 137 r.

U

U final prezintă tratamente deosebite. De obicei este notat prin **uk** : *dafink* 140 r. ; *multk* 138 ; *cândk* 138 r. ; *semn* 138 r. ; *pičioruk* 138 r. ; *cinstitk* 139 v. ; *fičioruk* 139 v. ; *înțelepk t.*

În câteva cazuri însă este notat prin **s** : *lemnu* 137 v. ; *muliu* 138 r. ; *păru* 138 v. ; *cându* 137 r. ; 139 r. ; 139 v. ; 140 r.

Diftongii.

Ea, rezultat din *e* urmat în silaba următoare de *a*, este redus la *a* : *să margă* 137 r. ; *să slujască* 137 v. ; *să păzască* 140 v. ; *săgată* 140 v. ; *lungărată* 137 v.

Ea final apare redus la *e* : *va are* 137 r. , 138 r. ; *să nu be* 138 r. ; *o frică re* 140 v. ; *de va cre* 141 r. ; *va căde* 139 v.

Oa, rezultat din *o* urmat în silaba următoare de *a*, în genere este menținut : *toată gloata* 139 r. , *piçoare* 137 r. ; *boală* 140 r. ; *să moară* 139 r. ; *noapte* 138 r. ; *să poarte* 139 v. ; dar în câteva cazuri este transcris prin *o*¹ : *morle* 139 v. ; 140 r. ; *noapte* 138 r. ; *orecine* 140 v. ; *omîni* 139 v.

¹ Nu not. considera. ca d-I Pascu. (v. *Archivum Romani-*

b) *Consonantism.*

Labialele p, b, f, v sânt păstrate : *piçoare* 137 r.; *bine* 137 v.; *fiçorulă* 138 v.; *vie* 137 v.; *vită* 137 r.

J latin în genere este păstrat : *judecate* 140 v.; găsim însă o singură dată forma : *giudecată* 138 v.

N urmat de *i*, păstrat în : *cuvinoși* 139 r.; e căzut în : *dintău* 139 v.

N, urmat de *i*, a dispărut în : *ai* 138 r., 139 v., 140 r.; o singură dată găsim cuvântul transcris : *ani* 139 v.

L păstrat în : *cărtulari* 137 r.

Grupuri de consonante.

Nt apare trecut la *nt*, în : *Sântă Marie* 137 v.

Sv s'a păstrat, poate sub influența grafiei slavone, în : *srân'ă* 140 r.; *svade* 140 r.; dar *sfatului* 139 v.

II. *Morfologia.**Substantivul.*

Singular și plural. Sufixul latin *-orius* s'a păstrat în terminațiunea substantivelor : *încățătoriu* 141 r.; *stringătoriu* 138 v.; *iubitoriu* 137 r.; *muncitoriu* 141 r.; *băutoriu* 139 v.

Substantivele neutre au păstrat forma de plural în *-ure* : *chipure* 139 r.; *lucrure* 140 v.

Articolulul.

Articolul proclitic *lui*, urmat de un nume propriu masculin, apare sub forma *lu* : *lu Hristos* 139 v.

Verbul.

La verb sânt de amintit formele : *mânçe* 137 r.; dar și *mân'ce* 138 r.

Verbe, care azi sânt întrebuințate ca reflexive, apar ca active : *într'aceea lună ce'u născut* 137 r.; *de va izbăvi de ea* 139 v.

Adverbele.

De notat formele: *de cie* 141 r. alături de: *de acie* 140 r.; *nainte* 140 v.

ea a fost notată chiar în regiunea Hațegului, unde presupun că s'a făcut copia, de d-l O. Densusianu în *Graiul din Țara Hațegului*, Bucuresti, 1915. p. 22 § 23.

Dericarea și compunerea.

Sânt de remarcat formele : *grijiv* 137 r. ; *neprietnic* 140 v. ; *rămășui* 139 r. ; *sănătoși* (fără prefixul în-) 138 r. ; *cămatnică* 141 r. (sl. **камаѣтннкѣ** ; *ulei* de lemn 139 r. ; dar și *unt* de lemn 139 v.

III. S i n t a x a.*Articolul.*

Întâlnim întrebuințarea articolului enclitic, acolo unde limba literară de azi obișnuște articolul proclitic : de va naște *fičorulă*, fi-va cinstitu 138 v.

Prepoziții.

De : „Și va dobândi o rană *de* (= din partea) altă limbă“ 139 r. ; „ave-va cinste mare *de* boeri și *de* domnul său“ 140 v.

De cătră : „Și *de cătră* (= spre) bătrânețe, bine va vie“.

Despre cu sensul lui *de super* : „*va cădea despre un cal*“ 140 v.

În : „vită *în* patru piçoare“ 137 r. ; fi-va mic *în* stat 138 v.

Întru : „v'ave un semn *întru* pičor“ 138 r.

IV. L e x i c u l .

Elemente latine. Textul este interesant, pentru că ne-a păstrat numirile populare ale câtorva luni. Aceste numiri, care derivă din prototipe latine, se găsesc astfel atestate, după cât știu, pentru întâiași dată, în textul nostru. Ele sânt : *Răpciune* = Septembrie (< *raptio uvarum) ; *Brumariu* = Octombrie (< Brumarius) ; *Brumariu Mare* = Noembrie. Alte cuvinte din moștenirea latină întrebuințate în text sânt : *a vie*, a trăi. *Născutul lu Hristos* = Crăciunul.

Element grecesc vechiu (?) *Îndrele* = Decembrie, (< *Ἀνδρέας*).

Element slave : *Bogorodița* (< sl. **богородница** = Născătoarea lui Dumnezeu), *Rujdenița*, titlul cărții, (v. sl. **рождаѣница** dela **рождѣти** = a se naște), zodiac ; *Uspenia* (< slav. **оуспеніѣ** = Adormirea Maicii Domnului) ; *Praznic* (< sl. **празѣннкѣ** dies festus = ziua numelui).

Semantică.

E interesant sensul pe care-l are cuvântul *gloată* în pasajul : *Și ra lua [fata] altulă [barbat]; și cu elă bine ra vie și ra face gloată mestecată* (copii de ambe sexe); sau în pasajul : *și ra fi certăloare pre bărbatū și pre toată gloata* (familia) (139 r.).

Alte cuvinte cu sens diferit de cel obișnuit azi sânt : *greață* = turburare 139 v., 140 v. ; *limbă* = neam, popor 139 r.

Ca expresii sânt de notat : *îmblător în cale* (= călător) 137 r. ; *băutoriu la vin* (bețiv) 140 r.

Concluzii.

Particularitățile de limbă, indicate mai sus, nu se deosebesc în genere de cele pe care le-am găsit în textele studiate până acum din Codex Neagoeanus: *Alexandria* și *Albiușă*. Ca și graiul din celelalte două texte, și limba din textul „Rujdenitei“ nu ne înfățișează un caracter unitar. Astfel alături de *oa* păstrat (*toată*), găsim *oa* > *o* (*nopte*); alături de *ea* final redus la *e* (*are*), găsim pe *ea* păstrat (*întraceea*); alături de *n* înainte de *i* păstrat (*curinoși*), găsim pe *n* în aceeași situație căzut (*întâiu*); alături de *ani*, *ai*; alături de *judecată*, *giudecată* etc.

Cu toate obiecțiunile ce se opun și pe care le consider *în parte* îndreptățite, totuși, ținând seamă de faptul că textul este, după cum am spus mai sus, o copie și încă o copie îndepărtată de original, înclin a vedea în aceste divergențe fonetice, două straturi de limbă din 2 regiuni dialectale : una din care venea textul, alta în care se afla copistul. Particularitățile de limbă din notele copistului (în deosebi labialele păstrate : *j* și *z* intacte, *n* înainte de *i* păstrat : *ea* final > *e*; *e* aton protonic > *i*) ne îndreptățesc a căuta satul copistului, precum am arătat în două lucrări anterioare¹ în Sud-vestul Ardealului, fiindcă în Transilvania sânt 6 sate cu numele *Sâmpetru*. Considerațiuni de ordin istoric-cultural², m'au îndemnat a-l identi-

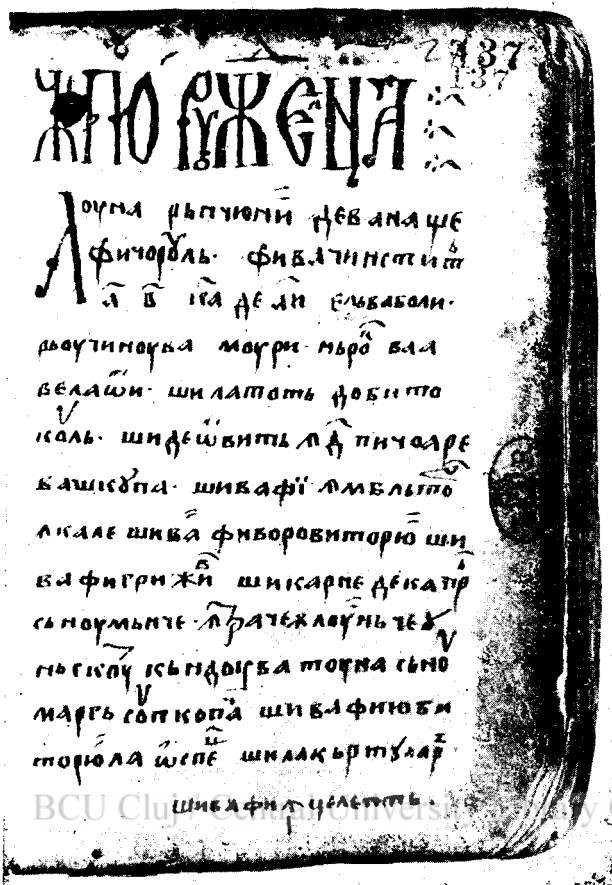
¹ *Alexandria în literatura românească*, Noui contribuții, Buc. 1922, p. 68—74; *Fiore di Virtù în literatura românească* (Memoriile Academiei Române Secția literară) 1928, nn. 53—58.

fica, împreună cu d-l S. Pușcariu, cu Sâmpetru din Țara Hațegului. Se pare că textul venea aci din altă regiune dialectală : poate din Banat sau din Nord.

Textul.

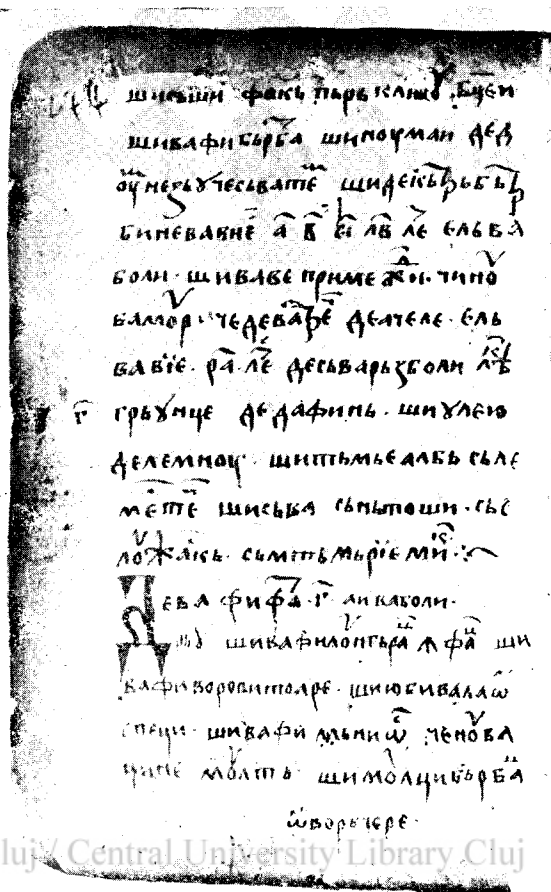
Începușul Rujdenița.

Luna Răpciuni de va naște fișorulū, fi-va cin- F. 137 r
stitū. 1. 2. 21 de ai. elū va boli rău, ci nu va muri. Năroc

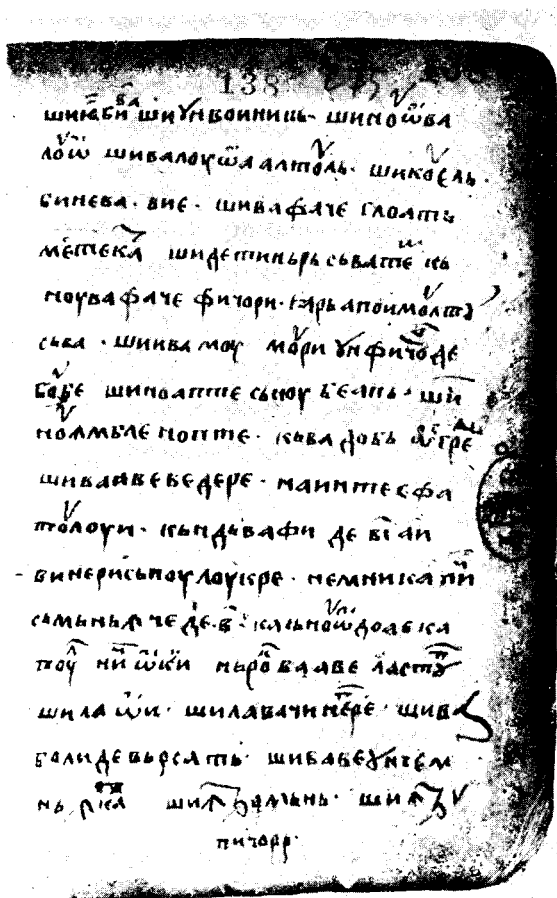
Va ave la oi și la totū dobitoculū ; și de o vită în 4 pi-
coare va șcupa. Și va fi împlător în cale ; și va fi voro-

137 v. vitoriu ; și va fi grijiv. Și carne de capră să nu mănca. Într'aceea lună ce'u născut, cându va tuna, să nu margă sup copac. Și va fi iubitoriu la ospet și la cărtulari și va fi înțeleptu. || Și să-și facă părăclisul B[ogoro- di]ței. Și va fi bărbat și numai de Dumnezeu ce să va teme. Și de cătră bătr[ânețe], bine va vie ; 1, 2, 15, 32 let, elū va boli și v'ave primejdi, ci nu va muri ; ce de

va trec de acele, elū va vie 101 let. De să [va] războli : leac 3 grăunțe de dafinū și uleū de lemnū și tāmāe albă ; să le mestece și să va sănătoși. Să slujească Sămtă Mărie

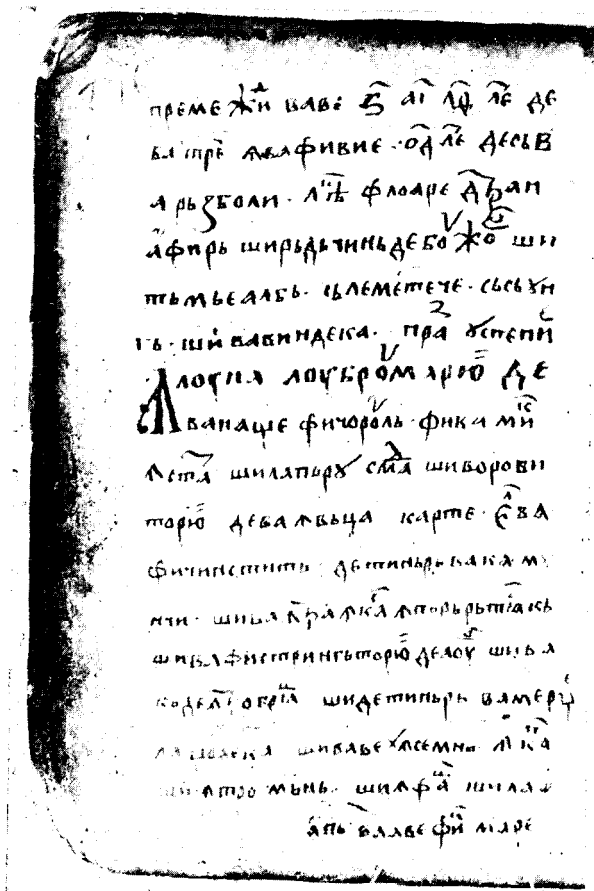
De va fi fată, 3 ai va boli rău. Și va fi lungărașă în față; și va fi vorovitoare; și iubi-va la ospeți și va fi mâniaoasă, ce nu va ține multu. Și mulți bărbați o voru cere ||; și iubi-va și un voinicū; și nu o va luo; 138 r. și va luo altulū; și cu elū bine va vie și va face gloată mestecatā. Și de tinără, să va teme, că nu va face fiçori;

iară apoi multu să va Și-i va muri¹ un fiçor de bube. Și noapte să nu be apă; și să nu îuble nopte, ca va dobă[ndi] o greță și va ave vedere nainte sfatului. Cândū va fi de 12 ai, Vineri să nu lucre nemica, niç să

1 In text: nu muri.

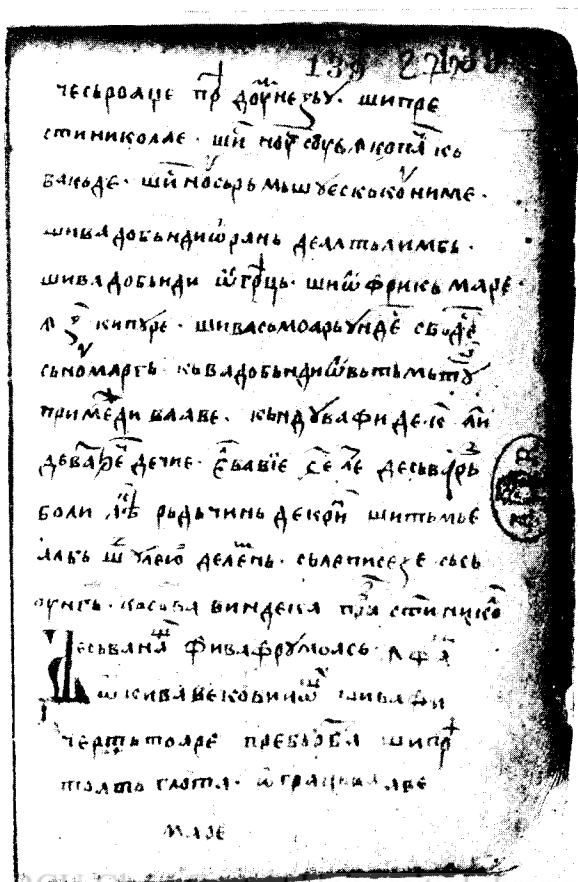
mânăŃce de 2 ... , ca să nu o doa[r]le capul, niŃ ochii. Năroc va ave la stup și la oi și la vaci negre. Și va boli de vărsatŃ; și v'ave un semnŃ în cap și într'o mână și întru piŃorŃ. || Premejdi v'ave 6 ai ; 11, 38 let de va treŃ, ia va fi vie 74 let. De să va războli, leac.: floare de

BCU Cluj / Central University Library Cluj
 tran[d]afirŃ și rădăcină de bujor și tămăe albă ; să le mestece, să să ungă și să va vindeca. Iraz[ic]e] : Uspenie.

În luna lu BrumarŃu, de va naște fiŃorulŃ, fi-va mic în stat și la păru smad și vorovitorŃu. De va învăța carte, el va fi cinstitŃ. De tinărŃu va ca[m] munci ; și va întra în casă împășăŃeșă ; și va fi strășăŃorŃu. De om și

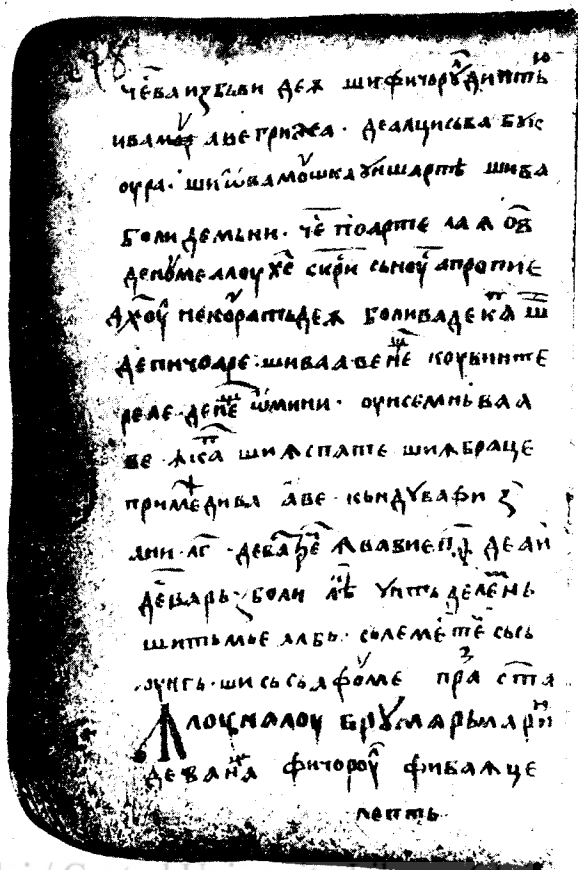
va căde într'o griată ; și de tinărū va merge la giudecată. Și va'ave un semnū în cap și într'o mână și în față. Și la o apă va ave f[r]ică mare, || ce să roage pre Dumnezeu ^{139 r.} și pre S[ve]ti Nicolae. Și să nu să sue în copac, că va căde și să nu să rămășuescă cu nime. Și va dobândi o rană de altă limbă ; și va dobândi o grêtă ; și o frică mare

în 7 chipure ; și va să moară. Unde-s svăde să nu margă, că va dobândi o vătămătură. Primejdi va ave, cându va fi de 20 ai ; de va trec[el] de cie, el va vie 205 let. De să va războli, leac : rădăcină de crin și tămâe albă și ulefu

de lemnă; să le piseze, să să ungă, că să va vindeca Praznic sveti Nicolae.

De să va naște [fata] fi-va frumoasă în față. Ochi v'ave cuvinoși și va fi certătoare pre bărbat și pre toată glota. O grață va ave mare, || ce să va izbăvi de ea. Și fiicorul dintăiu i va ave grija; de alți să va bucura. Și o

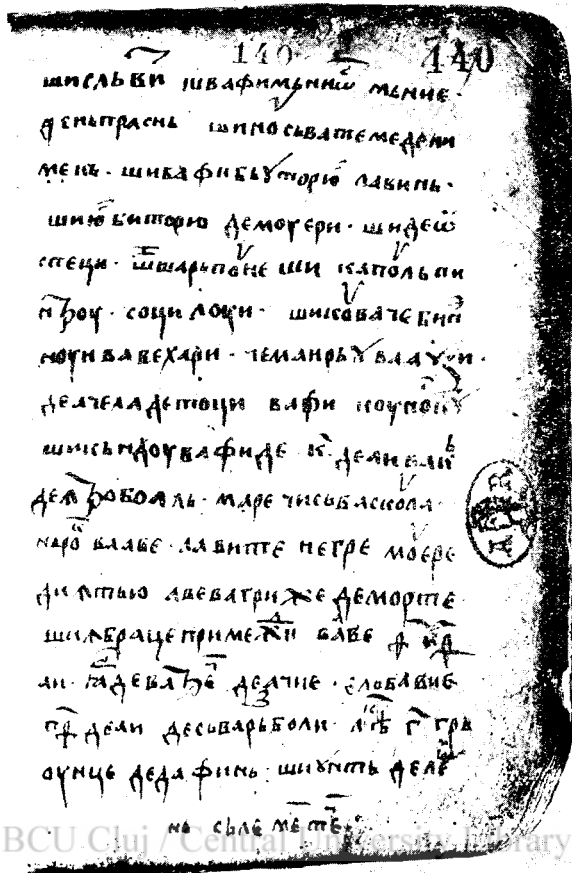

BCU Cluj / Central University Library Cluj

va mușca un șarpe și va boli de mâni, ce să poarte la ia 72 de nume a lu Hristos scrise, să nu să apropie duhul necurată de ea. Boli-va de cap și de picioare. Și va ave nește cuvinte rele de nește omi. Un semnă va ave în cap și în spate și în hrate. Primeidi va ave cându... fi 7

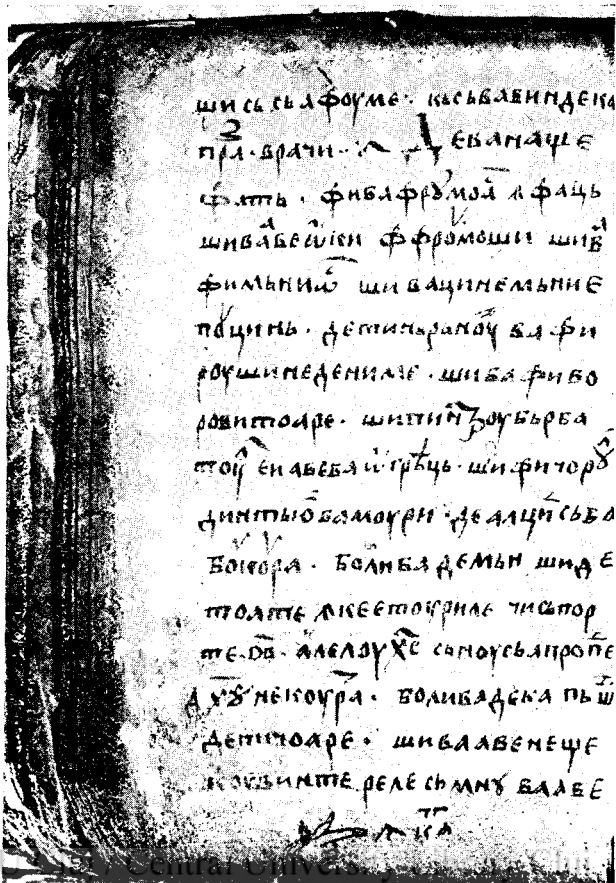
ani : 33 de va trece, ȳa va vie 89 de ai. De sǎ va rǎzboli,
leac: untŭ de lemnŭ și tǎmǎe albǎ; sǎ le mestece, sǎ sǎ ungǎ
și sǎ sǎ afume. Praz[nic] sta Marii.

In luna lu Brumarǐ mari, de va na-
ște fiĉorul. fi-va ȳnteptŭ || și slǎvit. Ș[i] va fi 140 r.
mǎnios. mǎnie de nǎprasnǎ și nu sǎ va teme de

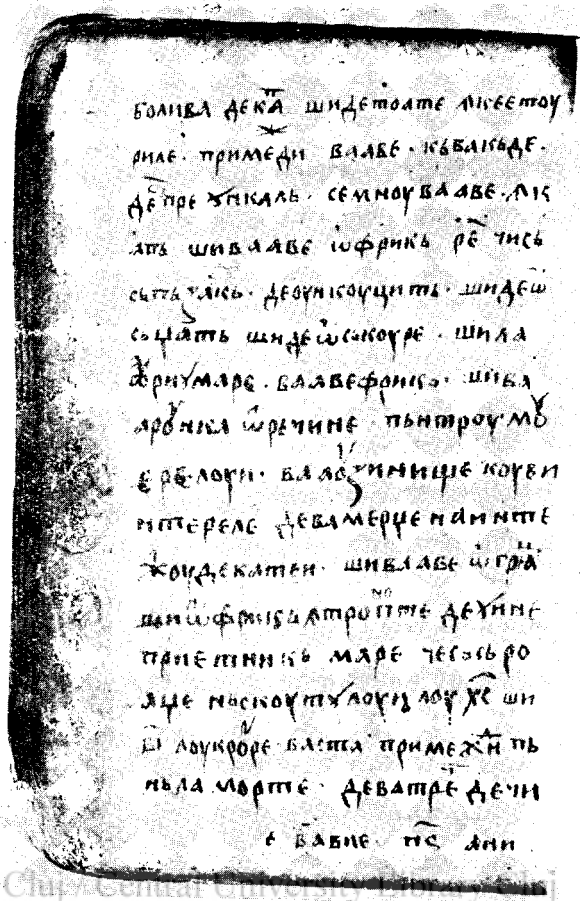
nimecǎ. Și va fi bǎutoriu la vinŭ și ȳbitoriu
de mueri și de oaspeți și ș'ar pune și capulŭ pintru soți lui.
Și cu. . . va ; ce bine nu-i va vehari, ce mai rǎu va

de 20 de ai, va căde într'o boală mare, ci să va scula. Năroc
 va ave la vite negre. Muere dintăiu ave-va grije de morte.
 Și în brațe. . . primejdi v'ave 9, 29 ai; iar de va trece
 de acie, elū va vie 89 de ai. De să va războli, leac: 3
 140 v. grăunțe de dafinū și untū de lemnū să le mestece || și să să
 afume că să va vindeca. Praz[nic] Vraci.

De va naște fată, fi-va frumoasă în față; și va ave
 ochi frumoși. Și va fi măniosă și va ține mânia puțină.
 De tinără nu-i va fi rușine de nime; și va fi voro-
 vițoare: și nintu hărhatul ei ave-va o creată. Și fișorul

învăța carte, el ar fi învățătoriu tuturoră ; de nu va învăța, el va fi muncitoriu. Și de va vre să slujască, ave-va cinste mare de boeri și de Domnu său. De tinărū, el va fi cămatnicū ; iară de cătră bătrănețe, bine va lăcui. Semne va ave de vărsatū. ||

- 141 v. Boli-va de cap și de toate încheeturile. Primejdi va ave, că va căde despre un calū. Semnu va ave în capū; și va ave o frică re¹ ci să păzască de un cuțitū și de o săgată și de o săcure. Și la u riu mare, va ave frică și

va arunca orecine... Pântru muere lui, va auzi niște cuvinte rele, de va merge nainte judecatei. Și va ave o griată și o frică într'o noapte de un neprietnică mare, ce să să roage Născutului lu Hristos. Și 12 lucrure... va sta primejdi până la morte. De va trece de cie, va vie 86 ani..

N. CARTOJAN.

Contribuțiuni la Bibliografia veche românească.

Din anul 1910, de când m'am ocupat cu Bibliografia veche românească prin călătoriile mele archeologice și etnografice, mi s'au dat ocaziuni dese de a găsi cărți vechi românești care nu erau trecute în Bibliografie, sau trecute dar nu cunoscute, eventual cunoscute dar necomplete.

Voiu da în cele următoare numai titlul și descrierea mai scurtă a cărților, rezervându-mi dretul pentru mai târziu să completez descrierea cu reproducerea predosloviilor epilogurilor și cu clișee.

Aceste cărți de multe ori sânt și curiozități. Astfel e un *Catavasieriu* tipărit în anul 1769 sub Io Alexandru Ipsilant Voevod, cu toate că domnia acestuia începe mai târziu (găsit în 1916 în jud. Muscel). La unele exemplare se schimbă frontispiciile, inițialele, sau același început la un exemplar este tipărit cu roșu, la altul cu negru. Asupra acestor amănunte voiu reveni în studiul amintit mai sus.

Triod-Penticostar, slavonește, tipărit de diaconu Coresi 1558 la Târgoviște.

Bibliografia veche românească de I. Bianu și N. Hoșoș, vol. I, pag. 31 la No. 9 descrie această carte după două exemplare incomplete și anume : unul păstrat în Biblioteca Academiei Române și altul în Biblioteca publică din Petersburg și descris de Karataev în lucrarea sa *Opisanie*, pag. 188 la No. 86. Cartea, nefiind completă, lipsindu-i epilogul, nu s'a știut când s'a tipărit, de cine și unde. Hașdeu admite data de 1550, iar Karataev data de 1570. Ambii se potrivesc când determină locul de tipărire „Țările românești“. De fapt această carte s'a tipărit la Târgoviște, de diaconul Coresi, când era leatul de la facerea lumii